

פתח דבר

ומרשמי מחשבותי,
שיתקבצו לעדרים,
ילקחו אותיותי,
והיו למאמרים.

והמאמרים בחוברת
יהיו לספרים,
והספרים בכל קרת
יהיו נפזרים.

(אורות הראי"ה, עמ' כד)

ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. בשבח והודיה לד' יתברך מוציאים אנו לאור ליקוטים מכתביו של הכהן הגדול, מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, על חמישה חומשי תורה – פרשה פרשה על סדרה. רבות עמלנו ויגענו להוציא דבר מתוקן ונאה ויהי רצון שלא תצא תקלה מתחת ידינו.

מטרת הליקוט

הרב זצ"ל, בהקדמה לדרשותיו על פרשיות השבוע בספרו "מדבר שור", מציין כי רצונו מלכתחילה היה לפרסם 'הגיוני דעות ורעיונות ישרים' מבלי לעורכם דווקא בתור דרושים הסובבים סביב הפסוקים ומדרשי חז"ל; זאת, מפני שמטרתו "להיות הקורא מתבונן בעומקם של הדברים והרעיונות החדשים, ולא לשום את כל מבטו אם הדברים מחודדים בהתכוונם בתוך המאמרים שעליהם חידשתיים". קיים חשש שהצמדת רעיונות רוחניים לפסוקים ואגדות חז"ל תגרום ללומד לעיין פחות בדברים עצמם ולעסוק יותר בקשר שבין הרעיון לפשט הפסוק והמדרש. ייתכן כי זו אחת מן הסיבות עבורן כתב הרב את רוב כתביו בפסקאות ובמאמרים 'מופשטים' ולא על סדר פסוקי התורה ומדרשי חז"ל, להוציא ספרים כדוגמת "עולת ראיה", "מדבר שור" ו"עין איה". ואכן, כמאה שנה לאחר כתיבת הדברים, ניתן לראות בברור כי הגיוני מחשבותיו של הרב מילאו ספרים רבים ורעיונותיו הודפסו ונסוצו בכל קצווי ארץ.

אף על פי כן מצאנו צורך, בעידודם ובברכתם של רבותינו, להוציא לאור לקט מכתבי הרב על סדר חמישה חומשי תורה משתי סיבות עיקריות: הראשונה, היא הצימאון להארותיו של הרב במפגשנו עם פסוקי התורה. כתלמידי בית מדרשו, בלמודנו את החומש מתעורר פעמים רבות הרצון להאיר, ולו במעט, את הנושא המוזכר בפרשה מתוך דבריו של הרב, ועד כה לא נמצא חיבור המלקט באופן שיטתי מכל כתביו שיצאו לאור, את הפסקאות היכולות לעזור בכך. הסיבה השנייה היא הרצון להרחיב את מעגל העוסקים בתורת הרב על ידי יצירת נקודת מפגש נוספת עם דבריו, שכן הלומדים הרבים את פרשיות השבוע והמעיינים בפרשנים, יוכלו מעתה לצרף ללימודם גם את דבריו הרב זצ"ל.¹

חומש הראי"ה

ליקוט מכתבי

הרב אברהם יצחק הכהן קוק
והרב צבי יהודה הכהן קוק
על סדר פסוקי התורה

עורכים: יאיר רמר וחגי לונדין

עורכי משנה: דוד לוי וצבי נגלר

הגהה: מיכאל לוצקי וארנן מייסלס

עימוד ועיצוב: נריה לוי

דנאקוד 328-1168

מהדורה ראשונה

אלול ה'תש"ע

נדפס בישראל

בעריכת ספר זה הושקעו ממון רב ויגיעה רבה. על כן, לפי דין תורה, ולהבדיל – לפי החוק הבינלאומי, אסור לשכפל, להעתיק, לצלם, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לסדר או לקלוט בכל דרך ובכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר, כל חלק שהוא מתוכן ספר זה. וכבר כתבו והורו גדולי הדורות, שהעובר על אזהרה זו ומסיג גבול המדפיסים – עובר על איסור גזל, ואסור לסייע בידו ולקנות ממנו. השימוש במהדורה זו באחד מן האופנים הללו מותר רק ברשות מפורשת בכתב מבעלי הזכויות, "ושארית ישראל לא יעשו עוולה".

הוצאת ישיבת "אור וישועה", הוצאת "מעבור הארץ" והוצאת ספריית בית-אל

כתובת: פינת טרומפלדור-חניתה, נווה-שאנן, חיפה, מיקוד: 31034

דוא"ל: humash@orvishua.org.il טלפון: 04-8121048/9, פקס: 04-8121043

הפצה ראשית: ספריית בית-אל ת.ד. 16041 ירושלים 91160

www.BeitEl.co.il 1-801-700-201

תרומות או בקשות לשימוש במהדורה זו – נא להפנות לאחת מן הכתובות הללו.

תיקוני טעויות והצעות לשיפור יתקבלו בברכה בדוא"ל: beerkook@gmail.com

1 ראו כמובן לציין כי העמידה השלמה על משנתו של הרב קוק, שאיננה אוסף של רעיונות ופירושים נקודתיים אלא מסכת שלמה המביטה במבט רחב וכולל – תעלה רק מלימוד מסודר, שיטתי ומעמיק בכתביו כולם.

צורת העריכה

בכדי שהלקט לא יאבד את מטרתו המקורית, ויהיה נגיש, קצר יחסית, ויוכל לשמש מעגלים רחבים יותר ויותר של הצמאים לתורתו של הרב – צורת העבודה הייתה כדלקמן: א) כנדבך ראשון הבאנו את אותן פסקאות שנאמרו בהתייחסות מפורשת לפשט הפסוקים; עליהן, כנדבך שני, הוספנו פסקאות שהקשר שלהן לפסוקים ברור גם אם לא מפורש; וכנדבך שלישי הוספנו פסקאות שבעקבות קריאתן מתעמקת ההבנה בזיקה ישירה לפשט הפסוק.

ב) אף מתוך הפסקאות שראינו לנכון לציין, על הדף עצמו הודפסו רק הישירות ביותר. פסקאות נוספות הקשורות בעקיפין לפסוק הובאו בציון מקורן במקומות המתאימים, תוך פירוט הנושא בו הן עוסקות. ואף כאן ניסינו להביא רק פסקאות שייחוסן לפסוק יהיה מובן ללומד במבט ראשוני, שאם לא כן לא יהיה לדבר סוף; כמו כן ניסינו שלא להעמיס על הקורא, והשתדלנו שהפסקאות המודפסות לא תהיינה ארוכות, כך שלעיתים ישנן פסקאות, שהבאנו מתוכן רק את השורות הרלוונטיות. כשהבאנו פירושים מתוך דרשות ארוכות, השתדלנו לפרק את הדרשה ולהביא את ענייניה לפי סדר הפסוקים, ואנחנו תפילה שלא פגענו בתוכן הדברים בעריכה זו. קריטריון נוסף היה בהירותה של הפסקה, ניסינו להביא בדף המודפס דווקא את אותן הפסקאות שסגנוןן הוא בהיר יחסית על מנת להקל על הלומד. פסקאות ארוכות ובעלות סגנון מופשט יותר – הובאו על פי רוב רק בציון מקורן, בפסוקים המתאימים. במקרים מועטים הבאנו פסקה אחת במקומות שונים, הכל לפי הצורך.

הוספות

מתוך רצון להיפגש מפגש מלא עם הרב ותורתו, צרפנו לדברי הרב גם את דברי בגרממשיכו רבנו הרב צבי יהודה זצ"ל מן הספר "שיחות הרב צבי יהודה" בעריכת הרב שלמה אבינר שליט"א. משם הבאנו רק את אותן נקודות הנוגעות ישירות בפשט פסוקי הפרשה. כך, שמתוך שיחה ארוכה שעסקה בעניינים רחבים, נלקחו מספר שורות המתייחסות ישירות לפירוש הפסוקים, ולעיתים ערכנו את הדברים מעט שונה מהנדפס. את דברי הרב צבי יהודה הבאנו לצד דברי הרב, והם הודפסו בכתב מעט שונה תחת הכותרת "הרצי"ה".

כמו כן הוספנו מפתח עניינים בסוף החומש, להקל על המעיינים למצוא את מבוקשם. את הכל הוצאנו במהדורה מאירת עיניים בצמוד לפסוקי התורה, תרגום אונקלוס ופירוש רש"י – על מנת לאפשר לאוהבי התורה והחפצים בהגדלתה והאדרתה לעסוק בה בהרחבת הלב והדעת.

המקורות לליקוט

המקורות מהם הבאנו את הפסקאות נאספו כמעט מכל ספרי הרב ודבריו שהתפרסמו עד עתה. מספר "שמועות הראי"ה" שבו סוכם שיחותיו של הרב בסעודה שלישית לא הבאנו מובאות. בעזרת ד' הדברים יצאו בעתיד כספר בפני עצמו.

שלמי תודה

רבים רבים סייעו לנו במלאכת קודש זו וכולם יעמדו על הברכה; במיוחד נציין את הרבנים הגאונים הרב אליהו רחמים זיני שליט"א, ראש ישיבת חיפה ורב הטכניון; הרב שלמה אבינר שליט"א, רב היישוב בית אל וראש ישיבת עטרת כהנים; והרב אליעזר ולדמן שליט"א, ראש ישיבת ניר קריית ארבע – ששימשו כ'ועדה מיעצת' שפיקחה על המפעל והכריעה במקומות בהם העניינים היו מוטלים בספק. השותפים במלאכת איסוף החומר היו רבני ותלמידי ישיבת ההסדר חיפה 'אור וישועה'; הרב אסף רונס, הרב אריה יואלי, יואב בן חיים, שקד בן סימון, אוריה בן עזרא, אביה יקותיאל, עדיאל כהן, אלעזר לדרר, אלי צ'רניבסקי.

כמו כן נעזרנו בעבודות איסוף קודמות, במיוחד של הרב אסף אורנשטיין מהיישוב מעלה לבונה ועליה צורמו עבודותיהם של הרב שרגא סטרן מהיישוב כוכב השחר והרב משה צוריאלי שליט"א ותודתנו נתונה להם.

על מלאכת ההגהה וציון המקורות הופקדו הרבנים מיכאל לוצקי וארנן מייסלס שעשו מלאכתם נאמנה על מנת שהדברים יצאו מתוקנים ומדויקים.

על מלאכת העימוד המורכבת, עיצוב הכריכה וההורדה לדפוס הופקדו ר' נריה לוי והפליא לעשותה, פדרכו.

במהלך העבודה נעזרנו רבות בתוכנת כתבי הרב קוק שהוציא הרב דב גולשטיין ואנו מודים לו על כך. תודה מיוחדת לבחורים החשובים, תלמידי ישיבת חיפה, ר' דוד לוי ור' צביקה נגלר ששימשו כעורכי משנה למפעל כולו ובידיהם הופקד חלק גדול ממלאכת האיסוף, הכנסת החומר לקבצי מחשב והעריכה הראשונית. וכן לאלעזר ציפורי ושמואל דוד יצחק לסרי תלמידי הישיבה קטנה 'מורשה' שבירושלים, שהדפיסו את הקבצים הראשונים של ליקוט זה. כמו כן יעמוד על הברכה ר' ישי בוצחק, מנכ"ל ישיבת 'אור וישועה' שריכז את המפעל על צדדיו השונים. ישלם להם ד' שכרם מן השמים.

שגיאות מי יבין, מנסתרות נקנו. מעצם טבעו של מפעל גדול מסוג זה שעלול הוא לטעויות ולשיקול דעת שונה בין לומדי כתבי הרב ולכן אנו מבקשים מכל המוצא פגם בעבודתנו או המכיר פסקאות נוספות שהיה ראוי להביאן – להעיר ולהאיר את עינינו על הדבר בכתובת: beer.kook@gmail.com ובעז"ה נתקן זאת במהדורות הבאות.

יחי רצון שבהוצאה זו נהיה שותפים למימוש רצונו של הרב זצ"ל שמחשבותיו יתבדרו בכל אפסי ארץ וירוממו את שם ד', ישראל ותורתו; ובתקופה זו הזקוקה כל כך להארת מוחין דגדלות – יקמו הן לתחייה את כל המחשבות והרצונות לגאולתן השלמה.

יאיר רמר – חרשה ת"ו

חגי לונדין – חיפה ת"ו

ג' אלול ה'תש"ע,

שבעים וחמש שנה להסתלקותו של הרב

בראשית (א)

ברא אלהים את השמים ואת הארץ:

א בְּקֶדְמִיּוֹ בָרָא יי יְת שְׁמַיָּא וְיַת אֶרְעָא:

(א) בראשית. אמר רבי ינחק: לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מ"החדש הזה לכם", שהיא מזה ראשונה שנלטו זה ישראל. ומה טעם פתח בבראשית? משום (תהלים קי"א): "כח מעשיו הגיד לעמו כחם להם נחלת גוים", שאם יאמרו אמות העולם לישראל: לסטים אתם שכבשתם ארצות שכבה גוים, הם אומרים להם: כל הארץ של הקדוש ברוך הוא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, בראונו נתנה להם, ובראונו נטלה מהם ונתנה לנו. **בראשית ברא.** אין המקרא הזה אומר אלא דרשני, כמו שדרשוהו חכמינו זכרונם לברכה: בשביל התורה שנקראת (משלי ח): "ראשית דרכו", ובשביל ישראל שנקראו (ויקרא ו'): "ראשית תבואתה", ואם באת לפרש כפשוטו, כך פרשהו: בראשית בריאת שמים וארץ, "והארץ היתה תהו ובהו וחסך וגו', ויאמר אלהים יהי אור", ולא ברא המקרא להורות: סדר הבריאה, לומר שאלו קדמו, שאם ברא להורות כך, היה לו לכתוב בראשונה, ברא את השמים וגו', שאין כך 'ראשית' במקרא שאינו דבוק לתבה שלאחריה, כמו: "בראשית ממלכת יהויקים", "ראשית ממלכתו", "ראשית דגנך". אף כאלו אתה

אומר: "בראשית ברא אלהים את השמים וגו'", כמו בראשית ברא, ודומה לו: "תחלת דבר ה' בהושע", כלומר תחלת דבורו של הקדוש ברוך הוא, בהושע: "ויאמר ה' אל הושע וגו'". ואם תאמר להורות ברא, שאלו תחלה נבראו, ופרש בראשית הכל ברא אלו, ויש כך מקראות שמקראים לשונם וממעשים תבה אחת, כמו: "כי לא סגר דלתי בטני", ולא פרש מי הסוגר, וכמו: "ישא את חיל דמשק", ולא פרש מי ישאנו, וכמו: "אם יחרש בבקרים" ולא פרש אם יחרש אדם בבקרים, וכמו: "מגיד מראשית אחרית" ולא פרש מגיד מראשית דבר אחרית דבר. אם כן, תמה על עצמן, שהרי המים קדמו, שהרי כתיב: "ורוח אלהים מרחפת על פני המים", ועדין לא גלה המקרא, בסודר הקדומים והמאחרים כלום, בריאת המים מתי היתה, הא למדת, שקדמו המים לארץ, ועוד שהשמים מאש ומים נבראו, על כרחך לא למד המקרא בסדר המקדמים והמאחרים כלום. **ברא אלהים.** ולא אמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראנו כמדת הדיון, וראה שאין העולם מתקיים, והקדים מדת רחמים ושקפה למדת הדיון, והיו דכתיב "ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים:"

(א) בראשית ברא אלוהים את השמים ואת הארץ במדרש: לא היה צריך להתחיל את התורה כי אם מ"החדש הזה לכם", ומאי טעמא התחיל מבראשית, משום "כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים".³

הכונה, שהתורה נחלקת לשני חלקים: החלק שמ"בראשית" עד "החדש הזה", הכל הוא נמשך ממעשה בראשית וענין האבות, שהיה הכל על פי הסדר וההדרגה. ואם נעשה נס, ליחידים נעשה, אבל הלימוד בקהל, לא היה כי אם על פי המשך הסידור של מעשה בראשית. ותכלית זה המקור הוא לישב חלק המוסר האנושי יפה בלב.

1 ילקוט שמעוני בא קפי, תנחומא יסן בראשית יא. 2 שמות יב. 3 תהילים קסא.

כן אומר: "כח מעשיו הגיד לעמו" ביחוד, בדרך הגדה אלהית, ולא סמך על זה החלק שיהיה מושלם ע"י ההדרגה האנושית, כי חפצו יתברך הוא לתת להם נחלת גוים, שגם נחלת גוים תהיה ג"כ נתונה לנו מידו יתברך, שגם הצד האנושי שביהודי יהיה ג"כ כולו ישראלי. על כן התחילה תורה ממעשה בראשית, להורות שגם אותו העילוי שיוצא מהמוסר הטבעי, הוא ג"כ נתון לנו מד' אלהי ישראל, ואנו למדים אותו מהתורה, ממקור ישראל.

מאורות הראי"ה א, ה.

בראשית דרשו חז"ל: "בראשית" בשביל התורה שנקראת ראשית, שנאמר: "ד' קנני ראשית דרכו", ובשביל ישראל שנקראו ראשית, שנאמר: "קדש ישראל לד' ראשית תבואתה".

ונראה ששמו אל בריאת העולם שתי תכליות, התורה וישראל. ונראה שכוננו באמרם 'התורה', שיעיקר התורה הוא צורה שבה כלול גם כן כח הבריאה בראשונה יתברך שמו, אבל היא חשובה מאד בפני עצמה כשלא יצאה לפעול בכחה, מכל מקום כל דבר שיש בו ענין פעולה בכח הוא יותר שלם כשמוציא אל הפועל שלמותו. אם כן, מצד חשיבות התורה רצה השי"ת להשלימה שתוציא שלמותה אל הפועל ממש, וזהו שנברא העולם 'בשביל התורה', שתוציא התורה גם כן בפועל את

4 עין מדרש אבות דר' עקיבא. 5 משלי ח, כב. 6 ירמיה ב, ג. 7 עבודה זרה כב.

(א) בראשית ברא אלהים חז"ל לימדנו שאין דורשים במעשה בראשית בריבם. מה זה מעשה בראשית? זו פגישה בין "עד שלא נברא העולם" לבין "משנברא העולם" אלה חינוך דברים פשוטים. פגישה של העולם הזה עם העולם הבא. העולם הבא נקרא עולם שכולו ארוך, והעולם הזה הוא חלק ממנו. הפרחדור הוא חלק מן הטרקלין. זהו כל אושרו של העולם הזה, שהוא מואר, דבק, מחובר ויונק משפע העולם הבא. כך היא המציאות, אבל עלינו להכיר אותה, להבין שהעולם הזה דבק בעולם הבא. יש מדרגות במעבר בין "עד שלא נברא העולם" לבין "משנברא העולם". יש מדרגות בגילוי האלוהות בעולם, במעבר מ"קדיש בשמי מרומא עילאה בית שכינתיה", אל העולם הזה עם צרותיו, סיבוכיו, צמצומו, מחשכו ומאורו. נעשה בראשית הוא בירור סדר המדרגות של גילוי האלוהות בעולם. ממה שמעל העולם עד זה העולם, זהו דבר משובך ביותר: לא ברגע אחד עוברים ממה שנראה

השלמות שבה בכח, ותצא לאור על ידי היצירה. אבל עוד תכלית אחת נמצא לבריאה, והיא למען טובו יתברך, כדי שיהיו נמצאים המקבלים את טובו בתכלית השלמות, וזהו 'בשביל ישראל', שהם ראויים לקבל את עומק הטוב מידו. ועל פי אלה שתי המטרות הכוללות בנויה שלמות האדם, בקיום התורה ותלמודה, והישרת המדות. כי לענין התכלית האחת שהיא בשביל התורה, כדי להשלים את התורה, אין השלמותה השלמה אמיתית כי אם כשנמצאים בבריות הולכים ע"פ דרכה, ועושים מצותיה, ולומדים אותה לשמה. ולענין התכלית של קבלת הטובות מאתו יתברך, על זה תועיל הטבת המדות שראש כולן היא הענוה, ומגדרי הענוה הוא להכיר חסרוננו, וכל מה שמכיר יותר חסרוננו יהיה מקום שישלים אותו השי"ת בטובו.

מדבר שור, צג.

בראשית ברא אלקים זו היא הסגולה הישראלית לראות את האור האלהי הממלא את כל ההווה כולה ואת התכלית הצפונה במעמקי הראשית. ומשום כך כתוב בתורתנו "בראשית ברא אלהים". בתחילה נזכרה בריאת העולם ואחר כך שם אלהים, כי כל הבריאה כולה מספרת כבוד אלהים וגם כשאין מזכירים את שמו יתברך תיכף ברור שהוא יתגלה אחר כך. רק

כאין וכאפס למה שנראה לנו מציאות - מן התעלומות אל הגילוי. לכן אין דורשים במעשה בראשית בריבם, מפני שיש צורך לשם כך בהכרה של אמונה גדולה. יש אנשים שנדמה להם שהמציאות שנראית בעינינו ובחושנו הבשריים היא ממשית וריאלית, ולעומתה המציאות הרוחנית אינה אמיתית, זאת קטנו! הרוחני הוא אמיתי ויסודי, ומן האמת הגדולות השורשית הזאת, נמשך העולם המוחשי שאנו רגילים להחשיב כאמיתי. מכאן מלחמת הקודש של הרמב"ם נגד ההגשמה במחשבה: ככל שנוכל, עלינו להתרומם ולהבין שיעיקר המציאות היא המציאות הרוחנית הגדולות והנצחית, וממנה נמשכת מציאותנו. על זה סובבת אזהרת חז"ל שאין דורשים במעשה בראשית, מפני הסכנה שהמחשבות, הדיבורים והפרשנות עליו, יביאו לזיופי אמונה וזיופי ידיעות.

שיחות הרצ"ה בראשית, 63.

ה' בזמן שתרגמו את התורה ליונית בשביל הגויים ראו חכמי ישראל צורך לשנות ולכתוב "אלהים ברא בראשית", כי מחשבתן של אומות העולם אינה מסוגלת לתפוס את המדרגה העליונה הזאת, שהיא רק חלקה של כנסת ישראל.

מאמרי הראיה, 246.

בראשית ברא אלהים יסוד הבריאה ושלמותה תלוי בשלמות הענוה, ואמרו חז"ל במדרש רבה⁸ על פסוק: "בראשית ברא אלהים" ההוא דכתיב: "וענותך תרבני"⁹ בנוהג שבעולם מלך בשר ודם מזכיר שמו ואחר כך מזכיר מעשיו, אבל הקב"ה הזכיר מעשיו ואחר כך הזכיר שמו. שמצד שהענוה היא יסוד כל השלמות של תכלית הבריאה רמזה הוא יתעלה בפתח דברי תורתנו הקדושה.

מוסר אבין, לב.

בראשית ברא אלוקים רבי הושיעא רבה פתח: "ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום וגו'"¹⁰ אמון פדגוג, אמון מכוסה, אמון מוצנע¹¹. נראה שדיברו בזה על ענין גילוי התורה וכיסויה. והנה הדברים הנעלמים שאין האדם משיג אותם יתכנו בשני אופנים, או שיהיו בעצם טבעם גבוהים מטבע שכל האדם, ואי אפשר שישגים בחומרו, כענין "לא יראני האדם וחיו"¹², וישנן תעלומות כאלה שמצד טבע שכל האדם היה אפשר לו להשיגן כשיתגלו לו, אבל מצד רצון העליון נעלמו ונתכסו, באשר יודע הוא יתברך שיותר ישרים העדר הידיעה מהידיעה בענין זה. הנה בתורה כלולות שתי אלה הנסתרות, נסתרות שהן עלומות מהשגה מעצם טבען מצד גבהן, ונסתרות שהן מכוסות מצד הרצון העליון לכסותן, בשביל תכלית תועלת וטובה הנצמחת מזה. ולבד זה הלא יש חלק גלוי, וזה החלק הגלוי אינו כי אם מה שנחנף להשלמת האדם בדרכיו ומעשיו, כי אפילו הדברים הגבוהים מחוג המעשה, מכל מקום יודע הוא יתברך שעל ידי ידיעתם תתוסף באדם שלמות יראת ד' ואהבתו ומדות טובות וכיוצא בהם. והנה מכוסה נקרא אפילו מה שלא נתכסה מצד הכונה להעלים

הדבר המסותר תחתיו, אלא שיש תכלית בעצם הדבר שמכסה שיהיה עליון על הדבר שמתכסה, וממילא מתכסה התחתון אפילו שלא בכונה ראשונה. כמו הלבוש העליון שעל האדם, אף אם לא תהיה כונת הלבוש להעלים התחתון אלא להתנאות בעליון, מכל מקום התחתון מכוסה ונעלם על כל פנים. על כן ביאר, שמה שאנו משיגים מהתורה אינו כי אם מצד מה שהיא "אמון פדגוג", לחנך אותנו במה שידיעתו משלמת אותנו במדות ומעשים ודומיהם. אבל זולת זה יש בה "אמון מכוסה", פידוש, מכוסה בעצם טבע רוממות הענינים שמצד רוממותם נמשך במקרה שהם מכוסים, ואי אפשר שיתגלו כי אם כשיהיה האדם במדרגה יותר עליונה מכפי מה שהוא עתה. ועוד "אמון מוצנע", הכונה הצנעה בכונה ורצון תכליתי כדי להעלים, מפני שאין האדם כדאי לדעת אותם הענינים, אף על פי שהיה אפשר לו להשיגם אם נתגלו לו. ואמר זאת כהקדמה לפתיחת התורה, מפני שהתורה קצרה הרבה במעשה בראשית, וכדברי חז"ל¹³: "להגיד כח מעשה בראשית לבשר ודם אי אפשר, לפיכך סתם לך הכתוב: 'בראשית ברא אלקים'". על כן אמר אל תתמה על החפץ¹⁴, כי תכלית ההודעה שיש בתורה אינה כי אם מה שנוגע לפדגוגיה והשלמתנו, ושאר הידיעות שאין בהן תועלת להשלמתנו נצנעו בכונה מכוונת.

מדבר שור, צ.

בראשית ברא אלוקים "אדני מעון אתה היית לנו בדר דור, בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל, ומעולם עד עולם אתה אל"¹⁵. הדעה המשובשת של חומר קדום, שלא יכלו להמיש צוארם ממנה אלה שלא זכו לאורה של תורה, בכל התעצמותם במושכלות הטבעיות, היא מרחקת את האדם מההתרוממות אל האצילות האלהית בכל מעמק היותו. וההכרה הבהירה, הבאה מההארה העליונה, שרוח ד' עשתה כל, ושאר שום מציאות קדומה כלל, כ"אם בורא כל ברוך הוא, היא משלימה את החיים הטהורים ומשיבה את נשמת האדם למקור היותה, מקום מעונה מאז מעולם

מדור דור. ומתוך הציור של כל המשך ההווה, אפילו החמרית, ממקור העליון, הרי מה שהוא יותר גבוה הוא יותר מוקדם, והיצירה הולכת ומשתפלת, מתפשטת ומתפתחת עד המורד, ומקור הכל – מחשבתו של יוצר בראשית. עולת ראה ב, 50.

ברא אלוקים ראשית המחשבה של מציאות עולמים צריכה להיות בגבורה, במדת הדין¹⁶. אין שום רעיון מושכל להמציא ברואים והמון עולמים שאחר כך יצטרכו לחסד. החסד איננו אידיאל כי אם לאחר ההתהוות, לאחר שכבר המציאות מופעה ועומדת, לאחר שכח החיים דוחק את היש להיות יש, ולעמדתו הוא צריך לחסד, שאף על פי שאינו כדאי והגון לכך, מאוצר מתנת חנם מחונן אותו אל רחום וחנון, ארך אפים ורב חסד. אבל להמצא לכתחילה הוא דבר מאושר רק כשהוא ממלא תפקיד כל כך נחמד, כל כך יפה ומאושר, עד שהוא ראוי על פי הדין, על פי עומק הדין, על פי הדקדוק היותר מכוון שבדין, למציאותו ולכל שפעת טובתו. לזאת עולם חסד יבנה¹⁷, אחר שאשיותיו הונחו בגבורה. ותורה, שהיא ראשית מחשבת יצירת כל עולמים, מפי הגבורה נתנה¹⁸. וסוף כל סוף יתאשר העולם, עד שיעמד בגבורה, ואבירי לב הרוחקים מצדקה¹⁹, גבורים, נחמדים, שכל טוב, כל הדר תפארת, נשקף בהם בעומק נשמתם, יחיו כל היצורים. אז ידעו את אור טובו וחסדו חכמו של אל גבורה, המושל בגבורתו עולם²⁰, וישמחו ויעלצו לפני אלהים וישישו בשמחה²¹. והכרזה דתית שהיא נתוקה לגמרי ממדת הגבורה, ומתגדרת רק ברוך החסד מתחילה ועד סוף, בשקר יסודה, ולא תעמוד, כי עד ארגיעה לשון שקר²², ומרוחקת היא מתפארת עולמים, ומזיו העליון המלא תעצומות ועז לאלהים. אז ירד שריר לאדירים עם, ד' ירד לי בגבורים²³. ותורת אמת, אשר נתנה מפי הגבורה, בעומק הליכותיה, בתכונת בנין עולמים, מראש מקדם ועד סוף ותכלית הכל. וכנסת ישראל, שושנה העליונה, יתבא היא על עלץ תקיפין²⁴, והיא

נאצלת מגבורה שלמעלה, שעומק חסד עולמי²⁵ עולמים, חסדי דוד הנאמנים²⁶, החסדים המהווים את הגבורות היותר אידיאליות, היא המנצחת בכל מלחמות ההווה. עורי עורי לבשי עוז זרוע ד', הלא את היא המחצבת רהב מחוללת תנין²⁷. קובץ ה, קסד.

ברא אלוקים מה אנו חושבים על דבר המטרה האלהית בהמצאת ההווה. אומרים אנו, שהשלמות המוחלטת היא היא מחויבת המציאות, ואין בה דבר בכח, כי אם הכל בפועל, אבל יש שלמות של הוספת שלמות, שזה אי אפשר להיות באלהות, שהרי השלמות המוחלטת האין סופית אינה מניחה מקום להוספה, ולמטרה זו שהוספת שלמות גם היא לא תחסר בהויה, צריכה ההויה העולמית להתהוות, ולהיות לפי זה מתחלת מתחתית היותר שפלה, כלומר ממעמד של החסרון המוחלט, ושתלך תמיד הלוך ועלה להעליה המוחלטת. וההויה נוצרה בתכונה כזו, שעדי עד לא תחדל מהתעלות, כי זאת היא פעולה אין סופית. וכדי להבטיח את העליה בעצמותה של ההויה נוצרה כולה בעילוי עליון, והעילוי היה יותר מכדי השעור שתוכן מוגבל יכול להיות בפועל, אף על פי שהוא יכול להיות בכח, על כן בהופעת ההויה בפועל נתקלקלו הדברים, והכחות נסתבכו זה בזה, והנם עוסקים במלחמה חריפה, עד שתנצח המחשבה המוחלטת האין סופית של הטוב, ויתוקן הכל, בצירוף העילוי של נתינת מקום להשלמתה של עליה בלתי פוסקת, שזהו עדן מיוחד, שבזה הבריאה משלמת את כבוד בוראה.

אורות הקודש ג, תקלא

על פנימית המוסר שבמחשבת הקדמות, ראה שמונה קבצים א, תמו.

על השקפת העולם הנעוצה בחידוש העולם, ראה אורות קסה.

על אמונת הבריאה שהיא היסוד לביטחון תיקון העולם כולו, ראה עולת ראה א, קיד.

על הוודאות באמונת בריאת העולם, עיין שמונה קבצים א, שכח.

8 ראה רש"י בראשית א, א. 17 תהלים 95, ב. 18 יבמות קה ב. 19 ישעיה מו, יב, וראה ברכות יז ב. 20 תהלים סו, י. 21 תהלים סח, י. 22 משלי יב, יט. 23 שופטים ה, יב. 24 הקדמת הזוהר. 25 ישעיה נה, ג. 26 ישעיה נה, ט. 27 תהלים צ, ב.

(ב) וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֶּהוֹ וְבָרוּ וַחֲשֹׁךְ עַל־
פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי
הַמַּיִם: (ג) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהי אֹר וַיְהי־אֹר:
(ד) וַיֹּרֶא אֱלֹהִים אֶת־הָאָרֶץ כִּי־טוֹב וַיְבָרֶךְ

ב וארץ הות וברו וחסך על־
פני תהום פרש על אפי תהומא
ורחא מן קדם וי מנשבא
על אפי מאי: ג ואמר וי יהי
נהורא ונהה נהורא: ד וירא
וית נהורא ארי טב ואפרש

מרחפת. כסא הכבוד עומד באור ומרחף על פני
המים כרוח פיו של הקדוש ברוך הוא ובמאמרו, כיונה
המרחפת על הקו, אקובטור כלע"ו: (ה) וירא אלהים
את האור כי טוב ויבדל.

לתוהו ובוהו, רק אחר כך ברא עולם מתוקן
מאוחד שכל אחד מחלקיו מחובר לזולתו,
ונתקרו הנפרדים ונתחברו לתכלית אחת
גדולה ונשגבה, זוהי האורה, הכח המחבר כל
המון הבריות לתכלית אחת... ויובן לנו על פי זה
מה שאמרו ז"ל במדרש רבה²⁷: "הרבה מעשים
כתב משה בתורה סתומים, עמד דוד ופרשם.
אנו מוצאים ממעשה בראשית משרא שמים
וארץ ברא האור שנאמר: 'בראשית ברא' ואח"כ
'ויאמר אלקים יהי אור', ודוד פרשו מאחר שברא
אור ברא שמים שנאמר: 'עוטה אור כשלמה',
והדר: 'נוטה שמים כידיעה'²⁸. וכבר העיר
בעקידה²⁹ שאין זה פירוש כי אם היפוך ח"ו. אבל
לפי דברנו יתבאר מאד, כי באמת קדמו שמים
וארץ נפרדים, שלא היה להם הכח המאחד, והם
היו בחושך ותוהו. והתורה התחילה שבראשית

(כ) תהו ובהו. תהו, לשון תמה ושממון, שאדם תורה
ומשוממם על כה שנה. תהו. אשטורדישין כלע"ו.
בהו, לשון ריקות ולו (בספרים אחרים אינו). על
פני תהום. על פני המים שעל הארץ. ורוח אלהים

על מנין שנות היצירה, ראה אגרות הראיה א, צא.
על השלמת הרצון מכה אמנות הבריאה, ראה מוסר אבין, לב.

(ב) על יצירת העולם מתוך תהו ובהו, ראה קובץ ה, קמד.

(ג) יהי אור עיקר ענין האורה, כפי מה שאנו
רואים, הוא הנותן יחס לחלקי הנבראים אחד
אל אחד, כי גדר החושך הוא פירוד כל דבר
בפני עצמו, שאינו מביט אל זולתו ואינו מחובר
לו בשום יחס, וכח הראות היוצא לאור על ידי
האורה מטביע צורת המון נבראים ביחד בכל
אחד מהרואים, ועל ידי זה מתקשרים יחד לפעול
לתכלית אחת. והנה, מסוד ד' נודע לחז"ל,
שהבורא יתברך ברא בריות הרבה נפרדות
בתכליתן, שכל אחת היתה בודדת בתכליתה
בפני עצמה, וזהו גדר החושך, שהוא שכן קרוב

27 שמות רבה טו, כב. 28 תהלים קד, ב. 29 עקידת יצחק שער שני (יט).

(ג) ויאמר אלהים מעשה בראשית הוא המעבר
מהגדלות העליונית אל קטנות העולם, המעבר מהבורא
אל הנברא. במהלך הזה, משמים לארץ, משמי מרומא
עילאה לתחתיות ארץ, יש ירידה גדולה, השתלשלות
גדולה. בלשון חז"ל: חמש מאות שנה בין שמים לארץ.
ההשתלשלות הזאת מופיעה בהדרגה. יש ירידה משמים
לארץ, יש התפתחות. הקדמונים היו מכנים אותה:
השתלשלות, ממעלה למטה. "בעשרה מאורות נברא
העולם", וכל מאמר מוסיף על הקודם לו. וכל זה, "אשר
ברא אלהים לעשות", כדי שהאדם יוסיף לעשות ולשכלל
מעשה ד".

למעלה בשמים, אין סיבוכים. הם מתגלים למטה
במציאות שלנו. האדם נברא בצלם אלוהים, ועם זה יש
סיבוכים בבריאה. ואמנם, הבריאה נעשתה על־מנת כן,

6 חמנה יא, 6 אבות ה, 7 בראשית ב, 8 בראשית רבה א, 9 בראשית א, כו, ט, אבות ג, יד, 10 בראשית א, יא, 11 רש"י שם
12 בראשית ד, כג, 13 ישעיהו כ, כו.

ו בין נהורא ובין חשוכא:
ה וקרא וי לנהורא וקרא
ולחשוכא קרא ליליא
והנה קמש ונהה קמר וקרא
קד: ו ואמר וי יהי רקיעא
בקציעות מאי יהי מקריש בין

אלהים בין האור ובין החשך: (ה) ויקרא
אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה
ויהי־ערב ויהי־בקר יום אחד: פ (ו) ויאמר
אלהים יהי רקיע ברצון המים ויהי מבדיל בין

בראשית רבה: (ו) יהי רקיע. יתחזק הרקיע, שאף על
פי שנבראו שמים ביום א', עדין לחים היו, וקראו כשני
מגערות הקדוש ברוך הוא, בלמרו: "יהי רקיע", וזהו
שכתוב: "עמודי שמים ירופפו" כל יום ראשון, ובשני:
"ויחמרו מגערות", כלם שמשחומם ועומד מגערות
המאים עליו. בתוך המים. בלמנע המים, שיש הפרש
בין מים העליונים לרקיע, כמו בין הרקיע למים שעל
הארץ. הא למדת, שהם תלויים במאמרו של מלך:

ושמחתו במעשיו.

מדבר שור, צה"צ.

(ו) ויהי מבדיל בין מים למים בראשית רבה: למה
אין כתיב בשני "כי טוב" ... ר' חנינא אומר שבו
נבראת מחלוקת שנאמר: "ויהי מבדיל בין מים
למים", אמר רבי טביומי, אם מחלוקת שהיא
לתקונו של עולם ולישובו אין בה "כי טוב",
מחלוקת שהיא לערבובו על אחת כמה וכמה".
הנה לבאר ענין המחלוקת של מים העליונים
ממים התחתונים הרבו לדבר המפרשים ז"ל,
ויתכן לעניות דעתי, על פי דברי בעל עקידה ז"ל³¹
שהמים כינוי לנמצאות בכללן, ונראה להוסיף

לגדה: 'ראו שאינו כללי להשתמש בו רשעים והבדילו
לדקיקים לעתיד לבא', ולפי פשוטו, כך פרשה:
ראו כי טוב ואין נאה לו ולחשך שיהיו משתמשים
בערובות, וקבע לזה תחומו ביום, ולזה תחומו בלילה:
(ו) יום אחד. לפי סדר לשון הפרשה היה לו לכתב יום
ראשון, כמו שכתוב בשאר הימים: שני, שלישי, רביעי.
למה כתב אחד? לפי שהיה הקדוש ברוך הוא יחיד
בעולמו, שלא נבראו המלאכים עד יום שני, כך מפרש

ברא שמים וארץ בלא כח אחדותם, ואחר כך
תקנם ויחדם בבריאת האורה "ויאמר אלקים
יהי אור". ואותן הראשונים לא היה אפשר
שיתקיימו בתכונתם, כי לא היו במצבם נכונים
לחפיק התכלית העליונה, על כן סיפר הכתוב
שחיה תוהו ובהו, ועל ידי האור נעשה קיום הכל.
אם כן, עיקר בריאתם חשוב רק אחר בריאת
האורה, שאז באו לתכונה תכליתית ומתקיימת.
על כן אמר: "עוטה אור" והדר: "נוטה שמים",
וסיפר פרטי הבריאה עד שאמר: "יסד ארץ על
מכוניה בל תמוט עולם ועד"³⁰, שרק על ידי הכח
שכולל האור, בזה יתקיימו ויצאו מכלל תוהו
ובהו לכלל קיום עולם ועד, להשלים חפץ ד'

30 תהלים קד, ה. 31 בראשית רבה ד, י. 32 עקידת יצחק שער שלישי, מאמר שני.

וזה נמשכים הכלבולים של עבודת־הזהר. הדורות הולכים
ומשתלשלים, הולכים ומסתבכים, עד דורם של פלג, שם ועבר
- היחידים שבלטו והיו הפרי לעומת הקליפה, כדברי הכהר"י,
ועד כדי דור המבול, עד אשר הופיעה הקריאה האמיתית בשם
ד' עליידי אברהם אבינו, "עמוד של עולם".
דרך כל הסיבוכים האלה, האלוהות הולכת ומתגלה
באדם ועל פני האדמה, עד שמתוך המין האנושי הכללי
מופיע עם ישראל, עליו נאמר "אתם קרוין אדם"³², האור
האלהי הולך ומתברר, מן הראשית המאד מעורפלת ועד
להתגלות האלוהית בערפל³³, והשראת השכינה. מתוך
כל הסיבוכים, מופיעה נשמתו של עולם, קיומו וטהרתו,
וזהו העקב למישור³⁴.

שיחות הרצ"ה בראשית, 68-71.

34 מאמר א, צה, 15 רמב"ם שם, 16 יבמות סא, א, 17 שמות כ, יח, ועוד, 18 ישעיהו מ, יד, 19 רש"י בראשית א, ד, א, יד, 20 דברים
11, ד, 21 על פי בראשית ח, כא.